

sig – *the necessary shape of contingency* – utan att för den skull bli *lika* nödvändig (O'Connor är inte helt tydlig på denna punkt) som om den hade varit en evig emanation av Guds väsen eller en mekanisk produkt av ett icke-personligt, kaosartat urelement. Rustad med denna fantastiska mängd universa blir det också möjligt för O'Connor att skissa på ett tänkbart svar på teodicéproblemet. Frågan varför Gud inte skapade ett bättre universum besvaras med att Gud visst har skapat ett bättre universum – och inte bara ett utan många!

Men låt oss hålla oss till det som ändå är huvudfrågan, den existentiella grundfrågan: varför finns det något (kontingent) överhuvudtaget? O'Connor argumenterar för att den modala skepticism som har riktats mot denna fråga är oberättigad. Till skillnad från Hume, Kant, Quine och många andra menar han att metafysisk nödvändighet är ett respektabelt begrepp och att den existentiella grundfrågan motiverar oss att postulera ett ting som verkligen omfattas av detta begrepp. Här finns det många guldgruv, tycks det mig, även om en del av dem tyvärr fastnar i maskineriet. Ett avgörande problem handlar om den princip som på svenska kan kallas den tillräckliga grundens princip (PSR, *the Principle of Sufficient Reason*). Denna princip, som enkelt uttryckt säger att varje faktum har en förklaring, vill O'Connor uttryckligen inte använda sig av (s. 80). Problemet är bara att någon form av PSR ofta ses som en nödvändig del i kontingensargumentet för Guds existens, ty om *varje* faktum har en förklaring måste ju även det faktum att något (kontingent) alls existerar ha en förklaring. Men O'Connor vill alltså inte ha med denna princip att göra. Hans avståndstagande är i och för sig förståeligt; PSR får bl.a. problem att förklara kvantvärldens till synes indeterministiska fenomen. Samtidigt menar han att den existentiella grundfrågan motiverar oss att postulera en nödvändigt existerande skapare av kontingenta ting. Men vad är det som motiverar oss om vi inte åtminstone tror att PSR gäller i de flesta fall? O'Connor verkar snarare vilja framhålla den epistemologiska fördelen i ett metafysiskt schema som är kapabelt att besvara vår existentiella grundfråga framför sådana scheman som är oförmögna därtill. Men detta att kunna besvara den existentiella grundfrågan är ju bara en fördel om den ultimata förklaring som ges är *sann*, och vad ska motivera oss att tro att den är sann om vi inte vågar tro på någon form av PSR? Den här epistemologiska tomgången blir extra märklig när O'Connor i sista kapitlet (när han laborerar med sin teistiska mångvärldshypotes) talar om vådan av att ge upp "the assumption (leading to the concept of necessary being) that the existence of anything requires an explanation, as a matter of metaphysical necessity" (s. 142). Men vad är detta antagande om inte PSR (och dessutom PSR i en extra sträng formulering)?

O'Connors bok består av två delar. Den som inte har ett specialintresse i den modala epistemologins något

ogästvänliga ödemarker torde inte ha någon glädje av den första delen. Mycket mer spännande blir det i del två, där kontingensargumentet tar form. I takt med att multiversumhypotesen växer fram kan metafysiken kännas övermäktig, men även här finns det saker att tänka på. Inte minst när O'Connor reder ut vilka de teologiska konsekvenserna blir av att "dehellenisera" den kristna teologin, vilket vissa anti-ontologiska krafter verkar vilja göra.

Martin Lembke
Doktorand, Lund

Kai Nielsen och D. Z. Phillips (m. fl.): *Wittgensteinian Fideism?* (London: SCM Press, 2005). xi + 383 sid.

Det finns riktningar inom religionsfilosofi som nästan alla som är aktiva inom fältet känner till och har en bestämd uppfattning om. D. Z. Phillips religionsfilosofiska position är en sådan riktning. Influerad av den senare Ludwig Wittgensteins filosofi har Phillips i drygt 40 år (fram till sin död 2006) genom ett otal publikationer försökt visa på ett alternativt sätt att analysera och förstå religion. Hans position är omdiskuterad. Diskussionen har bland annat kommit att handla om huruvida den inbär ett slags fideism, ett sätt att skydda religionen från rationell prövning. Genom en numera klassisk artikel från 1967 av Kai Nielsen infördes begreppet Wittgensteiniansk fideism för att beteckna och karakterisera den position som Phillips och andra verkar omfatta.

I boken *Wittgensteinian Fideism?* möts Nielsen och Phillips för att diskutera Wittgensteiniansk religionsfilosofi och fideism. Boken består främst av nyskrivna bidrag från en konferens vid Claremont Graduate University 2003. Det faktum att vissa av texterna har publicerats tidigare är inte någon nackdel då det erbjuder läsaren möjlighet att ta del av debattens gång och utveckling. Boken är indelad i fyra sektioner med varsin inriktning, ofta med två texter vardera av Nielsen och Phillips per sektion. Förutom texter av Nielsen och Phillips finns även bidrag av Béla Szabados, Nancy Bauer och Stephen Mulhall.

Första sektionen inleds med Niensens "Wittgensteinian fideism" (1967) och Phillips "Wittgenstein and religion: Some fashionable criticism" (1986). Det sägs ofta att första intrycket består, och i Phillips fall tycks det vara fallet. Mycket av den kritik som har riktats mot hans position genom åren har varit sig lik. Phillips har då och då besvarat kritiken och, enligt min mening, lyckats visa att många av invändningarna avser en position han inte omfattar. Han betonar till exempel att hans position inte innebär att religion är en helt separat sfär, att enbart de troende kan förstå innebörden av religiös tro eller att religiös tro inte kan ifrågasättas; enligt Phil-

lips är "Wittgensteinian fideism" en karikatyr över hans och andras position. Nielsens andra bidrag är dock viktigt att beakta. Nielsen menar att vissa kritiker må ha missförstått Phillips position, men samtidigt tycks Phillips delvis ha missförstått kritiken. Idén som Nielsen förbinder med Wittgensteiniansk fideism och som han finner problematisk är att Phillips och andra (exempelvis P. Winch), genom att förstå religion som ett unikt meningssammanhang med egna regler för vad som är sant, rationellt och meningsfullt att säga, omöjliggör en grundläggande kritik av religion. Relativt varje sammanhang kan man göra fel, men själva sammanhanget kan inte vara fel eller ifrågasättas. Enligt Nielsen är begreppet Wittgensteiniansk fideism alltså en relevant beteckning för ett sådant synsätt.

Med hänsyn till de inledande bidragen borde det vara upplagt för en fortsatt relevant och intressant diskussion mellan de båda. Oenigheten tycks vara etablerad och relativt tydlig. Även upplägget att låta Phillips och Nielsen löpande få kommentera varandras texter är ett grepp som brukar fungera bra. Tyvärr blir den fortsatta diskussionen, åtminstone inledningsvis, varken speciellt konstruktiv eller saklig. Det är tydligt att frågan om Wittgensteiniansk fideism har en historia bakom sig och båda uppehåller sig onödigt mycket vid vad som har sagts och inte har sagts genom åren samtidigt som de har en tendens att tillskriva varandra mycket starkare positioner än de egentligen omfattar.

I bokens fjärde och avslutande sektion, som bland annat diskuterar både den tidiga och senare Wittgensteins syn på religion och hans betydelse för religionsfilosofi, höjs glädjande nog kvalitén. Nielsens filosofiska motförslag blir också tydligare. Nielsen håller med Phillips om att det inte finns något absolut perspektiv vilket människan ska förhålla sig till, men omfattar den neopragmatiska hållningen att det är möjligt och önskvärt att försöka etablera koherens mellan våra olika perspektiv och sammanhang. Phillips är dock skeptisk till om det alltid är möjligt eller önskvärt att förena alla uppfattningar. Phillips avslutande diskussion om att skilja på olika sätt att tala om grundläggande meningssammanhang ("frameworks") är lovvärd, men man kan fråga sig om den hade övertygat Nielsen.

Bokens tredje sektion, vilket är lite av ett sidospår från bokens allmänna tema, förtjänar att uppmärksammas för dess intressanta diskussion om vad det innebär att förstå en annan människa och om något kan vara bortom människans förståelse, så som Gud exempelvis inte sällan anses vara. Både Phillips och Nielsen är i allmänhet kritiska till den senare idén, inte för att de tror att människan kan veta allt, utan för att de menar att i de fall då något hävdas vara omöjligt för människan att förstå så kan man undra om det alls finns något att förstå. Nielsen anser att problemet med att göra reda för idén om det oförståeliga exemplifierar hans tes att religion

vid närmare granskning innehåller ohållbara föreställningar. Phillips vill dock mena att man kan förstå det annorlunda, att människor som hävdar att de inte förstår sin tillvaro eller frågar varför det blev som det blev vid tragiska livsöden egentligen inte söker svar bortom människans förståelse utan helt enkelt reagerar på livets svåra stunder.

Sammanfattningsvis är det en intressant bok som förutom frågan om Wittgensteiniansk fideism berör många andra frågor. Phillips och Nielsen rör sig långsamt framåt, och faktiskt även lite mot varandra mot slutet. Nielsen är en intressant kritiker, främst för att han inte angriper Phillips position på samma sätt som många andra; han delar hans skepsis mot mycket traditionell religionsfilosofi och betraktar Wittgensteiniansk fideism som en viktig och värdig utmaning till hans sekulära position. Det är emellanåt tålmodskrävande att följa diskussionen och man får nog säga att båda delvis har misslyckats i sina försök att skapa förståelse för varandras uppfattningar. Boken erbjuder dock ett gediget material för den som vill bilda sig en egen uppfattning om Wittgensteiniansk religionsfilosofi och huruvida begreppet Wittgensteiniansk fideism är karakteristiskt eller karikatyriskt.

Thord Svensson
Doktorand, Lund